

Themanummer 13

november 1997

NATTE NATUUR TUSSEN WAL EN SCHIP ?!

Verslag van een workshop van de
Werkgroep Ecologisch Waterbeheer
subgroep Standaardisatie

Onder redactie van:
J.C. Friedrich, A. Fortuin en M. Fellingner

De Werkgroep Ecologisch Waterbeheer is een vereniging die zich inzet voor een optimale benutting van ecologisch kennis ten behoeve van het waterbeheer in Nederland.

De Werkgroep geeft twee tot viermaal per jaar een NIEUWSBRIEF uit.

Naast de **NIEUWSBRIEF** heeft de Werkgroep Ecologisch Waterbeheer een publicatiereeks van **THEMANUMMERS**.

THEMANUMMERS WERKGROEP ECOLOGISCH WATERBEHEER

- WEW-01 *Biologische Waterbeoordeling. Methoden voor het beoordelen van Nederland oppervlaktewater op biologische grondslag.* L. de Lange & M.A. de Ruiter, eindredactie, 1977. Werkgroep Biologische Waterbeoordeling. Uitgave: Instituut voor Milieuhygiene en Gezondheidstechniek TNO.¹
- WEW-02 *Biologische waterbeoordeling: instrument voor waterbeheer?* P.F.M. Verdonschot & L.W.G. Higler (redactie). 1987. Werkgroep Biologische Waterbeoordeling; Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.²
- WEW-03 *Biologische Waterbeoordeling. Een theoretische beschouwing.* Pieter Schroevers, 1991. Een uitgave van de Werkgroep Ecologisch Waterbeheer. prijs fl 15,--
- WEW-04 *De maakbaarheid van de Natuur.* Verslag van een discussiemiddag van de Werkgroep Ecologisch Waterbeheer, Subgroep Standaardisatie. Onder redactie van E.T.H.M. Peeters, P.T.J.C. van Rooy, H.A.M. Ketelaars & M. Fellinginger, 1994. Speciale uitgave Nieuwsbrief 20, Werkgroep Ecologisch Waterbeheer. prijs fl 10,--
- WEW-05 *Levensgemeenschappen van brakke wateren, aanzet tot een beschrijving en bescherming.* Werkgroep Ecologisch Waterbeheer, werkgroep Brakke wateren. December 1995. prijs fl 10,-
- WEW-06 *Beken stromen. Leidraad voor ecologisch beekherstel.* Verdonschot P. et al, 1995. WEW-06, STOWA 95-03, Utrecht.³
- WEW-07 *Leidraad voor ecologisch beekherstel in discussie.* Discussieverslag naar aanleiding van het concept: "Beken stromen". Onder redactie van Onneke Driessen en Piet Verdonschot, 1995. prijs fl 10,--
- WEW-08 *Lijst van de Nederlandse Chironomidae.* Alexander Klink en Henk Moller Pillot, maart 1996. prijs fl 5,--
- WEW-09 *Habitat evaluatie procedure: een bruikbaar instrument voor het (regionaal) waterbeheer.* Verslag van een discussiemiddag (1 november 1995) van de Werkgroep Ecologisch Waterbeheer. Onder redactie van: M. Fellinginger, J. Friedrich, E.T.H.M. Peeters, oktober 1996.
- WEW-10 *De aquatische levende rupsen van Nederland, proeftabel en autecologie.* H. Vallenduik, H. Cuppen en G. van der Velde.
- WEW-11 *Inlaat van systeemvreemd water.* Verslag van discussiemiddagen. Onder redactie van Jan Hylkema en Ria Hunink, september 1997.
- WEW-12 *Evaluatie en verder ontwikkeling van ecologische beoordelingssystemen.* Verslag van een STOWA workshop 3 april 1997 Onder redactie van R. Maasdam en S. Klapwijk, november 1997.
- WEW-13 *Natte natuur tussen wal en schip?!* Verslag van een workshop van de Werkgroep Ecologische Waterbeheer, subgroep standaardisatie. Onder redactie van J.C Friedrich, A. Fortuin en M. Fellinginger, november 1997.

Uitgaven kunnen, voor zover beschikbaar, besteld worden, tegen kostprijs plus verzendkosten, bij de secretaris van de werkgroep:

Dwight de Vries

Dienst Zuiveringsbeheer, Provincie Groningen.

Postbus 833, 9700 AV GRONINGEN.

tel: 050-3164602 fax: 050-3164633

¹Niet meer verkrijgbaar

²Verkrijgbaar via IBN-Wageningen

³Verkrijgbaar bij firma Hageman Verpakkers, Zoetermeer (tel 079-3611188)

VOORWOORD

De Werkgroep Ecologisch Waterbeheer (WEW) is een onafhankelijk platform voor discussie over actuele ontwikkelingen in het waterbeheer vanuit een biologisch en ecologisch perspectief. Vanuit deze doelstelling volgt de werkgroep de recente beleidsontwikkelingen ten aanzien van de natte natuur op de voet. In het najaar van 1996 is de subgroep Standaardisatie door het bestuur van de WEW gevraagd het themadeel van de Algemene Ledenvergadering (ALV) van 23 april 1997 te organiseren. De subgroep was reeds betrokken geweest bij het opstellen van de reactie namens de WEW op de visienotitie Ruimte voor Water en de discussie rond het Handboek Natuurdoeltypen. Het organiseren van de alv leek hierop een natuurlijk vervolg. De bevindingen hebben de basis gelegd voor de reactie van de WEW op de NW4 die in het najaar van 1997 verscheen.

Om het thema "Natte natuur tussen wal en schip?" van verschillende perspectieven te kunnen belichten zijn drie sprekers uitgenodigd. Deze waren Harry Tolkamp (Zuiveringschap Limburg), Piet Verdonschot (IBN-DLO) en Bart van Tooren (Natuurmonumenten). Elk van de drie sprekers destilleerde een centrale vraag uit zijn verhaal. Deze vormden de leidraad voor de workshop die in drie verschillende groepen werd gehouden. De bevindingen werden na afloop teruggemeld aan de vergadering.

Dit themanummer van de Nieuwsbrief doet verslag van de middag. Aanleiding en afsluiting van de middag worden gegeven door Jaco Friedrich. De lezingen zoals verwoord door de drie gastsprekers worden (verkort) weergegeven waarna verslag wordt gedaan van de bevindingen van de workshop.

INLEIDING

De WEW maakt zich hard voor ecologie in waterbeheer in Nederland. Thema's die de afgelopen jaren centraal stonden zijn: 'de maakbaarheid van natuur' en 'de habitatgeschiktheidsindex, een geschikt middel voor regionaal waterbeheer?'. Tijdens de aankomend ALV zal de vraag 'Natte natuur tussen wal en schip?' centraal staan. De lezingen zoomen in op het rijksbeleid en de uitwerking ervan ten aanzien van de natte natuur. De WEW bestaat voor een belangrijk deel uit waterbeheerders. Het ligt dus voor de hand om allereerst de beleidsnota's van het ministerie van Verkeer & Waterstaat onder de loep te nemen. In de NW3 wordt de aanzet gegeven tot de vaststelling van ecologische normdoelstellingen en de ontwikkeling van een instrumentarium om hieraan te kunnen toetsen. Er is op dit gebied al veel werk verzet (denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van Ecologische beoordelingssystemen van de STOWA).

In voorbereiding op de NW4 is in 1996 de Visienota 'Ruimte voor water' verschenen. Hiermee is de discussie over de inhoud van de NW4 breed ingezet. Binnen de WEW is de notitie besproken en is een reactie geschreven. De reactie richtte zich ondermeer op het ontbreken van verdere uitwerkingen en toepassingen van ecologische normdoelstellingen in de notitie. Gepleit is voor het opnemen ervan in de NW4. We zijn ruim een half jaar verder en het schetsboek NW4 is verschenen. De natte natuur komt niet expliciet aan bod in het nationale plan voor het waterbeheer. Ecologische normdoelstellingen en instrumenten worden niet genoemd.

Op nationaal niveau wordt echter vanuit een andere hoek eveneens aan natte natuur gewerkt, namens het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Een hoek waar waterbeheerders zich over het algemeen niet in eerste instantie op richten. Recent is in navolging van het Natuur Beleids Plan het 'Handboek Natuurdoeltypen' verschenen. Hierin worden natuurdoeltypen onderscheiden, zowel voor het land als voor het water. Het onderdeel water is echter vooralsnog summier uitgewerkt. Het 'Handboek' dient uiteindelijk een instrument te zijn voor natuur- en waterbeheerders bij het stellen van natuurdoelen en de toetsing hieraan.

De twee plannen (en departementen) richten zich ondermeer op de natte natuur in Nederland. In beide plannen wordt dit echter Tijdens de ALV stellen we ons de vraag in hoeverre de plannen/notities van beiden departementen tegemoet komen aan de wensen van waterbeherend Nederland en of de natte natuur niet tussen wal en schip terecht dreigt te komen. We weten dus wel waar het aan schort maar hoe het wel zou moeten zijn het nog niet overeens. Dat zal vandaag ook aan de orde komen. Om de discussiebijeenkomst in een opbouwende, open sfeer te laten plaats vinden noemen we het nadrukkelijk workshop. Het gaat tenslotte in de eerste plaats om samenwerken aan water en de plaats van ecologie in het waterbeheer. Met de nadruk op samen. Doel van de workshop is het verzamelen van materiaal om een constructieve bijdrage te kunnen leveren aan het versterken van de natte natuur in Nederland.

Tussen wal en schip hoort natte natuur

Harry Tolkamp (Zuiveringschap Limburg)

Inleiding

Water is de drager van de natuur, de drager van de natuurlijke omgeving. Zonder water geen leven, zonder water geen natuur. Een open deur? Misschien wel, maar toch goed om erbij stil te staan dat je voortdurend door die deuropening moet.

Wanneer je geen rekening houdt met het feit dat water DE structurerende natuurlijke factor is bij de vorming van onze natuurlijke omgeving, wanneer je negeert dat water de drager is van de natuur, kom je snel in reparatiebeleid terecht.

Natuurbeleid

In het beleid van het ministerie van LNV is momenteel sprake van reparatiebeleid. In het beleidsplannen van de laatste jaren, het Natuurbeleidsplan, het Structuur Schema Groene Ruimte, het Handboek Natuurdoeltypen is steeds uitgegaan van een landschappelijke omgevingsbenadering. Ook in het veilig stellen van de essentiële basis, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is vooral uitgegaan van een landschappelijke visie. Hierbij wordt onvoldoende rekening gehouden met de sturende en randvoorwaarden scheppende rol van het element water.

Het instrument EHS is een uitstekende manier om een stuk van onze omgeving veilig te stellen, vrij te maken van te intensieve menselijke beïnvloeding daar waar natuurlijke ontwikkeling gewenst is, en blijvend te sturen waar mensgerichte natuurontwikkeling gewenst is. Bij de verdeling van de EHS-hectares blijkt in de praktijk als snel dat het gewenst is om aan te sluiten bij de lijnen in het landschap die door het water zijn en worden bepaald. Versnippering blijkt hoogtij te vieren. Onderbroken lijnen, slechts eenzijdige verwerving mogelijk, veel te kleine arealen, te smalle corridors, etc... En bovenal veel te weinig hectares, waarbij met name op regionaal niveau de regionale aanvulling met extra gronden geen of weinig draagvlak vindt bij de agrariërs die de gronden ter beschikking moeten stellen voor reservaat- of beheersovereenkomst.

Hier wreekt zich de slechte afstemming van de verschillende beleidsterreinen van Landbouw, Natuur en Visserij en Verkeer & Waterstaat.

Natuurdoeltypen

Het Handboek Natuurdoeltypen illustreert door het gebrek aan aandacht voor het water op treffende wijze de bijwagen-functie die aan water is toebedeeld. In het handboek worden de natuurdoeltypen ingedeeld in de hoofdgroepen: Nagenoeg-natuurlijk, Begeleid-natuurlijk, Half-natuurlijk en Multifunctioneel. Toepassing van deze indeling, denkend vanuit het watersysteem, leidt tot een versnippering. Een voorbeeld is de indeling van een heuvellandbeek in alle vier de groepen. Door de indeling in hoofdgroepen, in combinatie met de Doelsoortenbenadering, waarbij relatief erg weinig aquatische soorten aan bod komen, is de aandacht voor het water volstrekt onvoldoende. Vanuit de nationale schaal bezien is dat waarschijnlijk wel werkbaar; vanuit de regionale insteek bekeken is de natuurdoeltypen aanpak van LNV voor de watersystemen onvoldoende herkenbaar, onvoldoende uitgewerkt. Recentelijke studies onderstrepen de werking van het water, en het belang van de stromen in landschap voor de natuur in het landschap. Het geeft het belang weer van een benadering waarin een combinatie van het denken in structuren én processen en ook de samenhang en onderlinge beïnvloeding centraal staat. Kortom een integrale benadering en een totaal visie in de (water) systeembenadering. Voorbeelden hiervan zijn: "Ecosysteem visie beken en beekdalen",

“Natuurverkenningen” en de RPD-nota “Plannen met stromen”.

Naar een regionaal beleid

Op regionaal niveau bestaat grote behoefte aan regionale toetsbare doelstellingen. Hiervoor is tot nog toe onvoldoende aandacht. Die aandacht moet uiteraard vanuit de regio zelf worden gegeven, maar die moet worden gestimuleerd en gegeneerd door het landelijke beleid. Via de rijksnota's dient sturing te worden gegeven aan de nadere invulling van de ecologische normdoelstellingen, het formuleren van de watertype gebonden streefbeelden in ecosysteemtermen, in termen van levensgemeenschappen de bijbehorende fysische, chemische, morfologische, hydrologische en beheerstechnische voorwaarden. Dit staat nog maar in de kinderschoenen. Wanneer hieraan geen gerichte sturing wordt gegeven, door het negeren van de problematiek en de oplossing ervan over te laten aan de provincie en de regio, wordt de basis voor een mislukking gelegd. Evenals de basis voor een nationale spraakverwarring.

De NW4 dient duidelijk aan te geven dat de ecologische normering en het formuleren van regionale streefbeelden in toetsbare termen een verplichting is voor de regionale beheerders. Het mag niet vrijblijvend zijn en niet uitgaan van de goede wil alleen. Gebeurt dit niet dan het is het risico levensgroot dat regio's hun energie en geld anders besteden. De opportunistische houding van besturend Nederland van dit moment zal dan zegevieren. De waan van de dag zal domineren en dan krijgt Louise Fresco gelijk, die onlangs in de Volkskrant zei: "De grote infrastructurele werken, de ondertunneling van het Groene Hart bijv., die dreigen allemaal uitgevoerd te worden zonder voldoende ecologische gegevens. Terwijl de besluitvorming er nauwelijks door opgehouden wordt omdat het toch heel lang duurt". De neiging bestaat namelijk sterk om te haastig vanalles maar te willen. Bestuurders worden ongeduldig wanneer natuurbeschermers laten zien dat we nog maar zo weinig weten. Zeker wanneer het gaat om natuurontwikkeling, het terugdraaien van negatieve ontwikkelingen of het bevorderen van positieve. Over veel oorzaak-gevolg relaties weten we nog niks. En ondertussen moet er uitgevoerd worden. Men wil wat zien. Resultaat!

Door nu landelijk normering van chemische stoffen te verlaten en niet over te gaan tot ecologische normen lopen we de kans de boot te missen en met de natuur tussen wal en schip te belanden. Maar niet in het water, maar op ons gezicht. Niet met twee benen op de grond, maar in drijfzand.

Oecologisch waterbeheer in de laagvenen van Natuurmonumenten

Bart van Tooren en Michele van der Vlies (Natuurmonumenten)

Water wordt pas interessant als het gaat verlanden. Dat is heel lang de gebruikelijke opvatting geweest ten aanzien van de wateren in de door Natuurmonumenten (verder NM genoemd) beheerde laagveenmoerassen. Ook nu nog, nu er op zo veel plaatsen gestreefd wordt naar verbetering van de waterkwaliteit, is de vaak gehoorde gedachte dat dat primair gebeurt om diverse stadia in de verlanding meer kans op ontwikkeling te geven. Gelukking komt er inmiddels steeds meer aandacht voor het aquatische milieu zelf.

Een splitsing van dit verhaal in vier delen:

Relatie tussen de diverse waterbeheerders

Waterschappen en zuiveringschappen hebben de verantwoordelijkheid voor het kwantiteits- dan wel kwaliteitsbeheer. Sinds de derde Nota Waterhuishouding worden waterbeheerders gewezen op hun zorg voor het water als leefmilieu. Bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn echter nog steeds geënt op waterbeheersing ten behoeve van de landbouw, op het zuiveren van rioolwater en de bescherming tegen overstromingen.

In de praktijk is er via ecologische doelstellingen een sterk toegenomen aandacht voor waternatuur, maar dit is bijna altijd bijzaak, of zelfs ondergeschikt aan andere belangen. Ook bestaat er een groot verschil tussen werkvloer en waterschapsbestuur. Investerings voor waternatuur worden door bestuurders nog al te vaak beschouwd als idealistisch. Nog altijd hebben wij problemen om het gebiedseigen karakter van het water te handhaven, de natuurlijke dynamiek te behouden en, meer algemeen gesteld, de duurzaamheid van het ecosysteem te behouden/versterken.

Natuurmonumenten zou graag zien dat waterbeheerders zich meer dienstverlenend op stellen richting natuurterreinbeheerders, conform de service van de waterschappen richting boeren. Ten opzichte van 10-20 jaar geleden zijn de mogelijkheden voor de natuur sterk toegenomen. Maar we zijn er nog lang niet. Dit geldt voor zowel de waterkwantiteit (bijvoorbeeld Peilbesluiten) als ook voor de waterkwaliteit.

Waterkwaliteitsbeheer in laagveenterreinen

Er gebeurt veel aan de verbetering van de waterkwaliteit. Uit onderzoek naar het voorkomen van kranswieren in de laagvenen, hogere planten in Ankeveen, kranswieren in het Naardermeer etc... blijkt dit niet zonder resultaat. Tegelijkertijd blijft er nog zeer veel te wensen over.

Wateren waaraan een specifiek ecologische functie is toegekend liggen hoofdzakelijk in of bij natuurterreinen. Vaak is het zelfs zo dat, staande in een natuurgebied, alleen op de manier van inrichting en beheer van het water (schouwpad, geschoond profiel) te zien is dat de waterbeheerder en niet de terreinbeheerder de verantwoording heeft over het water. Het water zou in dit geval eigenlijk 100% onderdeel moeten zijn van het landschap. Het zou geruisloos op moeten gaan in het terrein. Hier liggen dus veel kansen voor samenwerking tussen waterbeheerders en terreinbeheerders. Inrichtingen en beheer van het water zullen afgestemd moeten zijn op de natuurdoelstelling van het terrein. En vanuit de in het waterhuishoudings- of waterbeheersplan toegekende specifiek ecologische functie moet er natuurlijk monitoring zijn van de aquatische natuurwaarden.

Monitoring

Natuurmonumenten is geen waterkwaliteitsbeheerder. Natuurmonumenten is echter wel aanspreekpunt voor de natuur in de door haar beheerde gebieden, inclusief de natte natuur. Er is om deze reden behoefte aan samenwerking. Een voorbeeld hiervan is monitoring en uitwisseling van ecologische gegevens. De huidige monitoring wordt vooral uitgevoerd door waterkwaliteitsbeheerders. Voor de natuurbeheerders is de wijze van monitoring door de waterbeheerders te specialistisch. De inventarisatie maar ook de interpretatie vraagt specialistische kennis. Het geeft in praktijk dus vooral voor de waterkwaliteitsbeheerder inzicht in het oecologisch functioneren. De natuurbeheersinstanties hebben geen onderzoekstaak, specialistisch onderzoek is voor ons dus niet aan de orde. Wel hebben wij behoefte aan eenvoudige indicatoren die inzicht geven in de kwaliteit van het water. Anders gezegd: de ontwikkeling meten wij liever af aan de vestiging van kranswieren, zwarte stern en krabbescheer, dan aan de macrofauna. Dat laatste is wellicht kwalitatief beter, maar is voor ons niet realistisch.

Waterbeleid en natuurdoeltypen

Als natuurdoeltypen in de toekomst een belangrijk gemeenschappelijke taal worden in het waterbeleid, mag een goed stelsel van aquatische natuurdoeltypen niet ontbreken. Voorwaarde is dat realisatie van deze natuurdoeltypen afgemeten kan worden aan een stelsel van eenvoudig te monitoren doelsoorten en procesparameters. Hierbij willen we opmerken dat water bezien zou moeten worden samen met het terrein waarvan het deel uitmaakt. Anders gezegd: we hechten belang aan het water met natuurwaarde op zich, maar ook aan het water als "het bloed van het landschap".

Water én natuur of waternatuur: een zaak van perspectief?

Piet Verdonschot (Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Leersum)

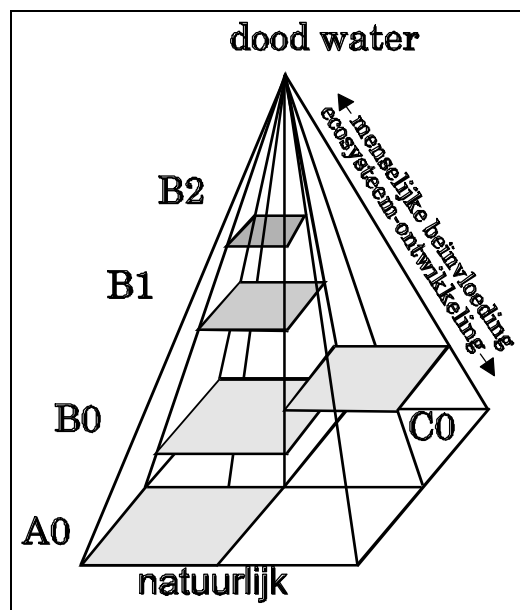
Inleiding

Zijn de ecologische normdoelstellingen ingesteld door het ministerie van Verkeer & Waterstaat betreffende het laagste (= algemene milieukwaliteit), middelste en hoogste ecologische niveau ten opzichte van de aquatische natuurdoeltypen van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gelijk dan wel ongelijk? Mijs inziens beogen ze dezelfde werkelijkheid maar zijn tegelijkertijd ongelijk. Vanuit Natuur en Water wordt verschillend naar dezelfde ecologische werkelijkheid gekeken. Dit gebeurt vanuit ieders eigen verantwoordelijkheden en doelen. De waterbeheerders, feitelijk de aldaar werkzame aquatisch ecologen hebben met beide beleidssectoren en dus met beide doelen te maken.

Vanmiddag zal ik trachten het belang te onderstrepen van het opstellen van een gemeenschappelijke basis oftewel doelstellingen van een gezamenlijk integraal ecologisch kader voor het beleid en het beheer van zowel water als natuur te stellen.

Piramide-model

Ongeveer zeventien jaar geleden is het piramide-model geïntroduceerd als visualisering van het concept van ecosystemontwikkeling (Verdonschot 1983). In deze piramide (figuur 1) is de relatie tussen groepen samen voorkomende soorten, gegroepeerd in gemeenschappen, met hun milieufactoren weergegeven. Elk vlakje in de piramide stelt een ecosystemtype voor.

Figuur 1. Het piramide-model. Modelmatige weergave van het 'ecosysteem-ontwikkelingsconcept' (naar Verdonschot 1983).

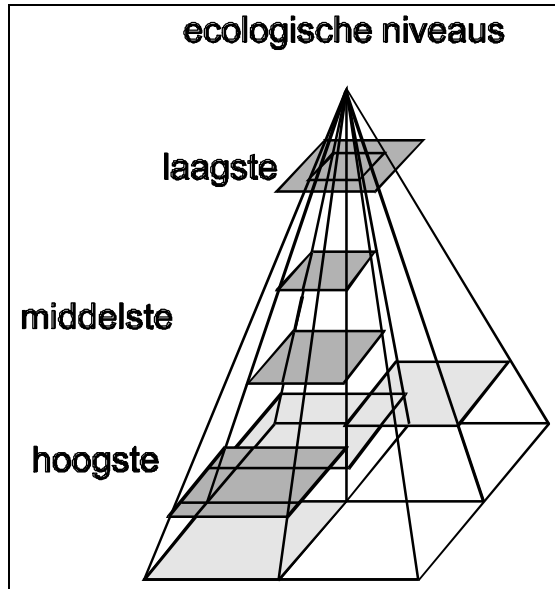
Omdat menselijke beïnvloeding en mate van ecosystemontwikkeling/natuurlijkheid onderling direct verband houden zijn deze in verticale uitgezet. Door menselijke beïnvloeding gaan systeemtypen in mate van ontwikkeling of natuurlijkheid achteruit en gaan ze steeds meer op elkaar lijken. De typen gaan naar de top toe steeds meer op elkaar lijken en vloeien in elkaar over, de piramide versmald zich in de richting van 'dood water'. Het basisvlak stelt de natuurlijke of ecologisch optimale toestand van ecosystemtypen voor. We kennen ook wateren die door de mens zijn gegraven of die anderszins hun bestaan aan een directe of indirecte menselijke handeling danken. Deze wateren behoeven menselijke beïnvloeding en verkeren laten we zeggen in een half-natuurlijke toestand.

In de piramide zijn drie voorbeeldsystemen weergegeven, namelijk A, B en C. Het ecosystemtype A_0 is een natuurlijke toestand type A, B_0 en C_0 zijn de meest optimale toestanden van de vooralsnog half-natuurlijke typen.

Hoe gaan waterbeheer en natuurbeheer c.q. -beleid nu met deze 'werkelijkheid' om?

Ecologische normdoelstellingen

In de piramide kunnen normen worden aangegeven van de algemene milieukwaliteit of het laagste ecologische niveau (Ministerie van Verkeer en Waterstaat 1981). Normen die gelden voor alle wateren: dit is het vlak ergens onder de top van de piramide (figuur 2).

Figuur 2. Invulling van ecologische niveaus (streefbeeld) in het piramide-model (naar Verdonschot 1983).

Meer gedifferentieerd kan ook per watertype naar ecologische normdoelstellingen van middelste en hoogste niveau worden gekeken. De toekenning van middelste en hoogste ecologische niveau is een vereenvoudigde wijze om je doelen te toetsen. Op deze manier is men in de tachtiger jaren gaan denken over waterkwaliteit, beoordelen en normen stellen. Voor het waterbeheer spelen de CUWVO-typen (CUWVO 1988) een belangrijke rol en zijn ecologische niveaus voor een aantal CUWVO-typen beschreven. Ook de STOWA beoordelingssystemen (o.a. Gardeniers et al. 1996) zijn op deze typen afgestemd. Het betreft fysisch-geomorfologische en functionele watertypen.

Ecosysteemttypen of gemeenschapstypen zijn echter vaak ongelijk aan watertypen (zie o.a. Verdonschot et al. 1997). Veel meer milieufactoren spelen ecologisch gezien een rol.

Aquatische natuurdoeltypen

In 1990 heeft het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) het Natuurbeleidsplan (NBP) uitgebracht. Hierin werd de ecologische hoofdstructuur (EHS) (=samenhangend netwerk van in (inter-)nationaal opzicht belangrijke, duurzaam te behouden ecosystemen) geïntroduceerd. Met de EJHS werd een impuls gegeven aan het natuurbeleid en werd de realisatie van een ruimtelijk samenhangend stelsel van waardevolle natuurterreinen voorzien. Om in de EHS zo concreet mogelijke natuurdoelen te bereiken is daarna een methodiek ontwikkeld die beschreven is in het "Handboek Natuurdoeltypen in Nederland" (Bal et al. 1995). Dit handboek bevat een stelsel van 132 natuurdoeltypen (=een nagestreefde combinatie van abiotische en biotische kenmerken op een bepaalde ruimtelijke schaal).

Aan de Natuurdoeltypen en haar methodiek zijn de volgende randvoorwaarden gekoppeld:

1. geeft inzichtelijk invulling aan de kwaliteitscriteria voor natuur
2. beschrijft alle wenselijke typen natuur (actueel en potentieel) in de EHS
3. is praktisch bruikbaar (circa 100 typen)
4. maakt keuzen t.a.v. inrichting, beheer en maatregelen mogelijk
5. is geschikt zijn voor voorspelling en evaluatie.

De kwaliteitscriteria voor natuur of ecologische waarden zijn in het NBP verwoord en betreffen: verscheidenheid (= de diversiteit aan soorten en ecosystemen op een nationale en internationale schaal met als criterium de zeldzaamheid), natuurlijkheid (= deze neemt toe naarmate de invloed van de mens geringer en indirecter is of als een ecosysteem over een groter oppervlak met minder sturing van de mens functioneert) en kenmerkendheid (= de mate waarin een populatie of levensgemeenschap van nature in zijn omgeving past).

Uitgangspunt bij natuurbeleid van LNV is het op een zo natuurlijk mogelijke wijze behouden van de landelijke biodiversiteit. De biodiversiteit is uitgewerkt in termen van soorten. De 657 doelsoorten geselecteerde doelsoorten zijn op basis van de itz-criteria geselecteerd:

i-soorten = internationaal gezien heeft Nederland een relatief grote betekenis voor het behoud van de soort

t-soorten = de soort vertoont in Nederland een dalende trend
z-soorten = de soort is in Nederland zeldzaam

Een doelsoort voldoet aan twee of drie van de criteria.

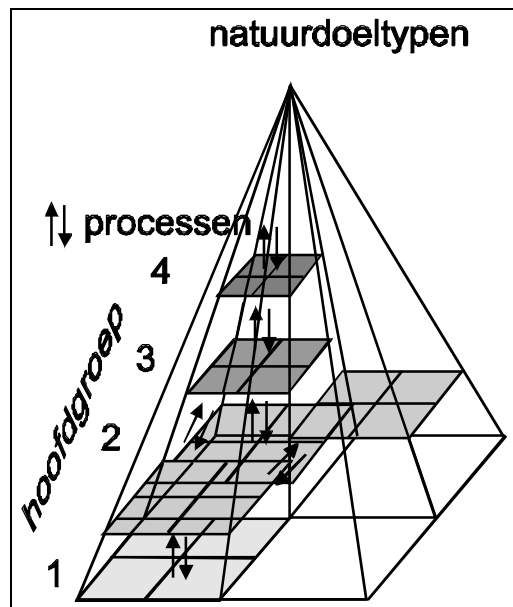
Alle natuurdoeltypen zijn op een uniforme wijze beschreven op basis van kenmerken, referenties, beheer, kansrijkdom, procesparameters en doelsoorten. Aangezien niet overal de zo natuurlijk mogelijke processen gerealiseerd kunnen worden, zijn verschillende zogenaamde beheersstrategieën ontwikkeld. Deze kunnen afhankelijk van de plaatselijke situatie worden toegepast. Onderscheiden worden enerzijds de grootschalige systemen waarin meerdere ecotopen in zijn opgenomen en waar de mens niet of nauwelijks hoeft in te grijpen:

- nagenoeg-natuurlijke typen;
- begeleid-natuurlijke typen.

en anderzijds de kleinere eenheden waar een intensiever beheer noodzakelijk kan zijn:

- half-natuurlijke typen;
- multifunctionele typen.

Natuurdoeltypen zijn bedoeld als legenda-eenheden bij het opstellen van gebiedsvisies en hebben betekenis voor het lokale terreinbeheer, inclusief water! Vaak hebben beheerders echter behoefte aan meer gedetailleerde informatie. Zo heeft het Staatsbosbeheer de natuurdoeltypen verder onderverdeeld in een veel groter aantal subtypen.

Even terug naar de piramide. Hoe kijkt de natuurbeheerder naar deze piramide? Voor de rasechte natuurbeschermer is elk water uniek en de piramide vol unieke combinaties! In de praktijk onhaalbaar en onrealistisch maar toch zal de onderverdeling in natuurdoeltypen in potentie veel groter zijn dan bijvoorbeeld het aantal CUWVO-typen. Met andere woorden het basisvlak is in veel meer compartimenten onderverdeeld (figuur 3). Dat ze echter nog niet ingevuld zijn daar kom ik later op.

Figuur 3. Natuurdoeltypen in het piramide-model.

De natuurdoeltypen worden beschreven in termen van doelsoorten in relatie tot relevante abiotische processen. Natuurdoeltypen worden niet gewaardeerd vanuit een onderliggende vergelijking tussen alle typen. Er wordt alleen onderscheid gemaakt in prioritaire en niet-prioritaire typen. Verder worden natuurdoeltypen in het veld beoordeeld aan de hand van mate van ontwikkeling in de richting van het einddoel. Hiervoor zijn procesparameters ontwikkeld en nog in ontwikkeling (als een soort maatlat). De natuurdoeltypen dienen primair als gereedschap voor doel-toewijzing en evaluatie van het natuurbeleid en voor planvorming en beleidsmatige en praktische uitvoering van het natuurbeheer. De vraag of het handboek Natuurdoeltypen voldoende houvast geeft om de waternatuur te beschermen en beheren moet mijns inziens op dit moment nog negatief worden beantwoord. De cijfers over aantallen natuurdoeltypen zijn nog redelijk op landschapsniveau ten opzichte van het aantal terrestrische maar ook enigszins misleidend. De aantallen half-natuurlijke typen en juist de doelsoorten voor alle natuurdoeltypen spreken boekdelen (tabel 1 en 2).

Tabel 1. Verdeling van Natuurdoeltypen en aantal aquatische typen.

<i>Landschapsschaal</i>	aantal	zoet	
nagenoeg-natuurlijke typen	8	4	niet nader ingevuld
begeleid-natuurlijke typen	19	8	niet nader ingevuld
<i>Ecotoopniveau</i>	aantal	zoet	
half-natuurlijke typen	92*	10	waarvan 4 ± gelijk
multifunctionele typen	13*	0	

* afgezien van niet beschreven typen (meer multifunctionele typen)

Het ministerie van LNV heeft tot op heden te weinig aandacht aan regionale waternatuur gegeven. Tegelijkertijd kan naar het ministerie van Verkeer & Waterstaat worden gekeken. Hoeveel regionale waternatuur vinden we daar eigenlijk terug. Recente nota's zoals toestand van water en het schetsboek zijn de kleur 'regionaal blauw' duidelijk vergeten. Uit de resultaten van de Natuurverkenningen '97 regionale wateren blijkt de waternatuur verder achteruit te gaan. Voor de bescherming en het beheer van de regionale waternatuur zijn we afhankelijk van de provincies maar vooral van de water- én natuurbeheerders.

Tabel 2. Verdeling van doelsoorten in Natuurdoeltypen.

Flora	<i>totaal NL</i>	<i>aantal doelsoorten</i>		
hogere planten	1437	408		
zoet aquatisch	74 (5%)	24 (6%)		
Terrestrische fauna	<i>totaal NL</i>	<i>aantal doelsoorten</i>	<i>aantal zoet</i>	
zoogdieren	95	16	(4)	
vogels	418	64	18	
reptielen	7	5	1	
amfibieën	16	7	7	
dagvlinders	65	47	0	
libellen	69	20	20	
Aquatische fauna	<i>totaal NL</i>	<i>aantal doelsoorten</i>	<i>aantal zoet</i>	<i>aantal zout</i>
vissen	187	56	9	47
macro-kreeftachtigen	80	24	0	24
stekelhuidigen	30	10	0	10

Doelen ecologisch waterbeheer

Vanuit de klassieke benadering van grondwater, waterkwantiteit en waterkwaliteit, het huidige integrale waterbeleid en -beheer als ook vanuit het huidige natuurbeleid en -beheer zijn verschillende doelen te onderscheiden. Elke vrager heeft zijn eigen doelen en dat brengt eigen taken met zich. Taken die in meer of mindere mate, afhankelijk van de component in het watersysteem die het betreft, door de waterbeheerder uitgevoerd worden. Deze taken betreffen;

- * Controleren, inventariseren en monitoren; bijvoorbeeld het routinematige meetnet waterkwaliteit, het meetnet grondwater- en oppervlaktewaterpeilen; het vaststellen van grondwaterpeilen en -stroming, van afvoerpatroon, van chemische en biologische waterkwaliteit; respectievelijk het waarnemen van veranderingen al dan niet ingrepen in grondwater- en oppervlaktewaterpeilen en in de ecologische toestand.
- * Signaleren en beoordelen; het aan bovengenoemde activiteiten van controleren, inventariseren en monitoren koppelen van toestandsbeschrijvingen en trends (evaluatie) en het geven van waardeoordelen over toestanden en/of ontwikkelingen.
- * Normeren en toetsen; bijvoorbeeld het op regionale schaal invullen van natuurdoelen en van ecologische waterkwaliteitsdoelstellingen en normen, en het toetsen van actuele toestanden aan toegekende doelstellingen en normen.
- * Voorspellen (verkennen); bijvoorbeeld het aangeven van effecten van voorgenomen maatregelen op grondwaterstanden, afvoerpatronen, zuurstofhuishouding en levensgemeenschappen.
- * Ontwikkelen; bijvoorbeeld het ontwikkelen van beleidsvisies afgestemd op andere overheidsta-

ken, de planvorming, het ontwikkelen van beheersvisies voor (stroom)gebieden en het aangeven van potenties van wateren in termen van streefbeelden en referenties.

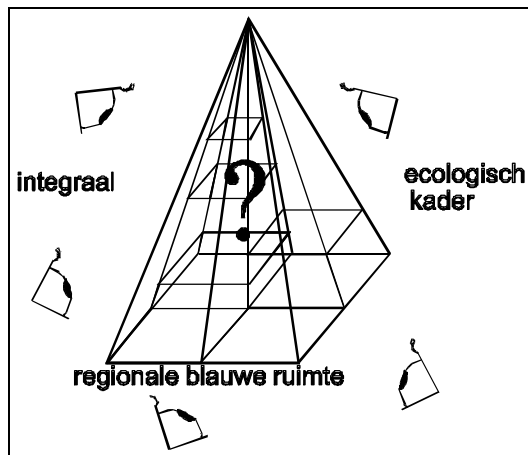
* Inrichten, beheren en uitvoeren; bijvoorbeeld het opstellen van randvoorwaarden bij het beheer, onderhoud en (her)inrichting van wateren.

Water(natuur)beleid en -beheer kunnen zich op verschillende schaalniveaus afspelen en doelen en taken kunnen op verschillende schaalniveaus geformuleerd worden (Tabel 3).

Tabel 3. Taken en schaalniveaus in water(natuur)beleid en -beheer.

TAKEN	SCHAAL		
	locaal	regionaal	nationaal
beschrijven	++	+	
beoordelen	++	++	++
monitoren	++	++	++
normeren		+	++
toetsen	++	++	++
evalueren herinrichting	++	+	
evalueren beleid		+	++
signaleren		+	++
verkennen		+	++
voorspellen herinrichting (streefbeelden)	++	+	
voorspellen beleid		+	++
beheren	++		
plannen	++	+	
uitvoeren	++		
SCHAAL =			
ruimtelijk	klein	middel	groot
temporeel	kort	middellang	lang
beleidsmatig	fijn	middel	grof
beheersmatig	plek	traject	gebied

Voor de invulling is het daarom het meest optimaal en zeer gewenst om een zodanige aanpak te kiezen dat landelijk beleid tot en met lokaal beheer van één en hetzelfde integrale ecologische kader uit zou gaan. Hiermee zouden optimale mogelijkheden geschapen kunnen worden voor een goede communicatie tussen beleid en beheer en tussen beheerders (water, natuur) c.q. beleidsvelden onderling (natuur, water). De afstand tussen lokale en nationale schaal is groot maar mijns inziens ontmoeten ze elkaar op het regionale schaalniveau. De uitvoeringsmogelijkheden van het lokale niveau dienen immers door te werken tot beleidsformuleringen op provinciale en nationale schaal. Omgekeerd dienen beleidsdoelstellingen van provincie en rijk te sporen met praktische beheersmogelijkheden op regionaal niveau. Voor een maximale communicatie is het daarom verstandig dat op nationaal en regionaal niveau gezamenlijke denklijnen worden ontwikkeld. Dit houdt in dat een integraal ecologisch kader voor de regionale waternatuur toepasbaar moet zijn op meerdere schaalniveaus. Ze moet tegemoet komen aan de praktische eisen vanuit het water- en natuurbeheer en te implementeren zijn in het natuur- en waterbeleid op landelijk niveau. Misschien is het regionale niveau daarom wel het meest aangewezen niveau om mate van detaillering en hanteerbaarheid van aantal typen te bepalen? In ieder geval is het belangrijk dat er een gemeenschappelijk ecologisch kader uitgewerkt gaat worden. Een voorbeeld van een mogelijk integraal ecologisch kader is het 5-S-model voor stromende wateren zoals door de subgroep beekherstel (Verdonschot et al. 1995) is ontwikkeld.

Figuur 4. De regionale blauwe ruimte gezien vanuit verschillend perspectief.

Het komt erop neer dat we allemaal naar die werkelijkheid in het water turen maar ieder vanuit een eigen invalshoek en met allemaal verschillende doelen. De inhoud is echter hetzelfde, we moeten toch in staat zijn ook eenzelfde ecologische kader te schetsen, in feite de patronen en processen in de piramide te kaderen. De water- en de waternatuurbeheerder is of zijn bezig op de locatie waar al die doelen uiteindelijk vorm moeten krijgen of van waaruit die doelen van inhoud/basis worden voorzien. Welke instrumenten zijn er nu of zijn nodig om de doelen te realiseren.

Ecologische instrumenten

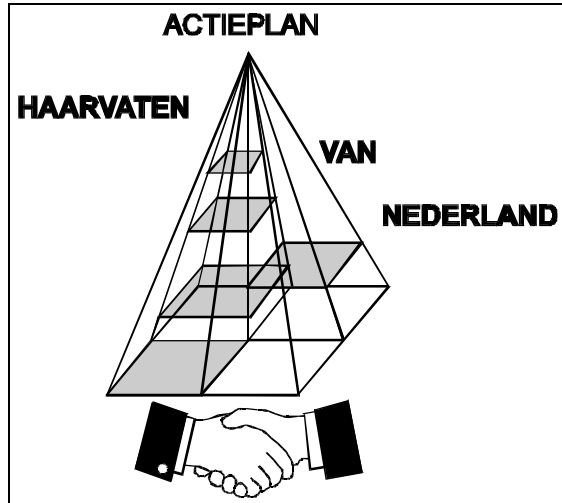
Instrumenten zijn methoden die we nooit mogen verwarren met doelen. Het gaat om de doelen, wat mij betreft om de waternatuur en hoe die te maximaliseren. Aquatische natuurdoeltypen zijn in ieder geval nodig om de waternatuur daarna ook van instrumenten te kunnen voorzien. Dan pas kunnen de doelen van het natuurbeleid en -beheer concreet worden. Tabel 4 geeft een relatie tussen enkele doelen en instrumenten op verschillende schaalniveaus.

Tabel 4. Relatie taken in termen van taken en ecologische instrumenten.

TAKEN	SCHAAL INSTRUMENTARIUM		
	LOCAAL	REGIONAAL	NATIONAAL
beschrijven	habitat/standplaats	gemeenschappen	aggregaties
beoordelen toetsen	?	regionale beoordelingssystemen	landelijke beoordelingssystemen
normeren, toetsen	?	?	bio-assays, risicoanalyse
signaleren, evalueren	-----aquatische natuurdoeltypen-----		
verkennen, voorspellen	?	-----ecologische modellen-----	
plannen, beheren, uitvoeren	-----5-S-model beken-----		
	-----aquatische natuurdoeltypen-----		

Er blijken diverse doelen waarvoor diverse instrumenten nodig zijn op diverse schaalniveaus. Nu lijkt het schema ver ingevuld. Eigenlijk is het bovenstaande schema echter in werkelijkheid nog zeer onvolledig ingevuld, ten dele wil ik het niet verder invullen omdat dat gezamenlijk zou moeten en ten dele zijn het ook witte vlekken, zoals de aquatische natuurdoeltypen; m.a.w. met name doelen van water- en natuurbeheerder tezamen. Er zijn in feite nog maar weinig instrumenten beschikbaar, zeker als we het aantal doelen en de verschillende schaalniveaus beschouwen. Wat wel blijkt is dat er meer doelen zijn en daarmee ook meer instrumenten naast elkaar nodig zijn. Mijns inziens is een instrument altijd gekoppeld aan het doel waarvoor hij is ontworpen en gekoppeld aan de middelen die

daartoe zijn ingezet. Let wel: doel is ongelijk aan middel. Wat mij betreft mogen ook meerdere instrumenten naast elkaar voor een doel gebruikt worden. Wat wel belangrijk is het gemeenschappelijke kader, de ecologie en het in het oog houden van een afstemming van instrumenten. M.a.w. er dienen ook een interacties tussen de verschillende systemen te komen.

Natuurverkenningen, watersysteemverkenningen, regionale WSV, waterkwaliteitsrapportages, beheer, herinrichting, onderhoud, natuurontwikkeling, monitoring, enz. Hebben een groot aantal doelen en vragen ieder eigen instrumenten. In ons actieplan "Haarvaten van Nederland" streven echter een betere bescherming en sterke verbetering van de waternatuur na. Laten we de beschikbare instrumenten ieder op zijn geëigende wijze inzetten om dat doel te bereiken.

Figuur 5. Actieplan Haarvaten van Nederland.

Er is dus nog een hoop te doen, maar daarvoor moeten we wel de handen ineen slaan! (Figuur 5) Natuurverkenningen '97 (...???) geven een illustratie van een aanzet tot het bereiken van de natuurdoelen door het ontwikkelen van aquatische natuurdoeltypen. Deze invulling is voorlopig en nog oppervlakkig maar is wel tot stand gekomen als produkt van een samenwerking tussen regionale waterbeheerders, RIVM, RIZA, DLO en LUW. Laten we op die weg voort gaan.

Literatuur

- Bal D., Beije H.M., Hoogeveen Y.R., Jansen S.R.J. & van der Reest P.J. (1995): Handboek natuurdoeltypen in Nederland. Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer, Ministerie van LNV. 408 pp.
- CUWVO (1988): Ecologische normdoelstellingen voor Nederlandse oppervlaktewateren. Rapport van de Coördinatiecommissie Uitvoering Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren, Den Haag. 205 p.
- Gardeniers J.J.P., Peeters E.T.H.M. & Tolkamp H.H. (1996): EBEOSWA: Ecologisch BEOordelingsmethode voor Stromend Water op basis van macrofauna. H₂O, 29 (13): 378- 381.
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat (1981). Indicatief Meerjaren Programma Water 1980-1984. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1990): Natuurbeleidsplan. Regeringsbeslissing. Tweede Kamer, vergaderjaar 1989-1990, 21149, nrs. 2-3, 's-Gravenhage.
- Natuurverkenning '97 (1997): RIVM, IKC-N, IBN-DLO, SC-DLO. Tjeenk Willink bv, Alphen aan den Rijn. 183 pp.
- Verdonschot, P.F.M. (1983): Ecologische karakterisering van oppervlaktewateren in Overijssel. H₂O 16 (25): 574-579.
- Verdonschot P. et al. (red.) (1995): Beken stromen. Leidraad voor ecologisch beekherstel. Werkgroep Ecologisch Waterbeheer, subgroep Beekherstel, WEW-06. Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, STOWA 95-03, Utrecht. 1-236.
- Verdonschot P.F.M., Peeters E.T.H.M., Schot J.A., Arts G., van der Straten J. & van de Hoorn M. (1997): Waternatuur in de regionale blauwe ruimte. Gemeenschapstypen in regionale

oppervlaktewateren. Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer, Wageningen.

WORKSHOP

De workshop is in drie groepen gehouden. In iedere groep stond een vraag centraal gesteld en ingeleid door een van de gastsprekers. Plenair is verslag gedaan van de bevindingen.

Groep I vraag van Harry Tolkamp

“ De invulling van ecologische normdoelstellingen, streefbeelden per watertype in termen van levensgemeenschappen, soorten en de bijbehorende fysische, chemische, morfologische, hydrologische, beheerstechnische randvoorwaarden staat nog in de kinderschoenen. De vraag is of, en zo ja hoe, de NW4 hieraan sturing kan geven. “

NW4 als kader

Een kader voor de invulling van ecologische normen wordt noodzakelijk geacht. De invulling kost veel tijd en geld en mag niet vrijblijvend zijn. Uitgaan van goede wil alleen is vermoedelijk onvoldoende.

Levensgemeenschap en P/N

Duidelijk gemaakt moet worden dat stikstof en fosfor concentraties iets anders is dan natuur. Er is nog onvoldoende duidelijk over oorzaak-gevolg relaties in de ecologie. Resulteren maatregelen gericht op P/N reductie uiteindelijk in het voorkomen van de gewenste levensgemeenschap ? Onderzoek en het doelen stellen, ondermeer in termen van levensgemeenschappen en soorten, wordt gezien als een noodzaak.

Modelinstrumentarium

De huidige beschikbare instrumenten zijn niet geschikt voor effectvoorspelling van maatregelen. Bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van grote infrastructurele werken wordt er onvoldoende gebruik gemaakt van ecologische kennis. De groep stelt een grote behoefte hiernaar vast. Er dient echter nog veel onderzoek voor te worden gedaan. De NW4 kan hieraan een belangrijke impuls geven.

Wat is natuur ?

Als achtergrond van de discussie wordt gezien het fenomeen dat natuur in Nederland mensen niet zichtbaar raakt. Wil je natuur laten mee tellen in beslisprocessen dan is het zaak de afhankelijk van de mens van zijn/haar bestaansbronnen inzichtelijk te maken en te kwantificeren.

Groep 2 vraag van Bart van Tooren

“ Hoe, en door wie kunnen eenvoudige instrumenten worden ontwikkeld om natuurdoeltypen te kunnen monitoren ? “

Bestaat er behoefte aan beoordelingssystemen voor natuurgebieden ?

Natuurdoeltypen en streefbeelden in het algemeen zijn vaak gericht op het al of niet voorkomen van doelsoorten. In de tot nu toe ontwikkelde (STOWA)beoordelingssystemen komt dit nauwelijks aan bod. (Dit is (historisch) te verklaren uit het verschil in vraagstelling tussen natuurbeheerder en waterbeheerder en komt duidelijk naar voren in verschil van uitwerking tussen LNV en V&W. Dit is op zich een knelpunt.) Verder wordt gesteld, dat de STOWA-systemen eigenlijk vooral geschikt zijn voor wateren van het laagste ecologische beschermingsnivo en minder voor het middelste en hoogste nivo. Kortom: er is behoefte aan speciale beoordelingssystemen voor natuurgebieden.

Wie moet deze beoordelingssystemen ontwikkelen?

Het ontwikkelen van deze beoordelingssystemen wordt gezien als een taak van het IKC. Gezien hun belang ligt het voor de hand, dat terreinbeheerders hier wel aan meebetalen.

Waar moet het beoordelingssysteem (o.a.) op gebaseerd zijn?

Een beoordelingssysteem moet ten minste gebaseerd zijn op de volgende punten:

- soorten die de waarde van het (type) terrein weergeven: doelsoorten c.q. representanten van een bepaalde levensgemeenschap.
- soorten die indicatief zijn voor kwaliteit c.q. processen: procesparameters.

Een andere eis: De presentatie van de beoordeling moet eenvoudig zijn.

Wie moet de beoordeling/monitoring uitvoeren?

Het vaak specialistische onderzoek aan waterorganismen wordt tot nu toe nauwelijks door terreinbeheerders gedaan. Er is in feite alleen specialistische kennis op terrestrisch gebied aanwezig. (Dit verklaart ook het vaak ontbreken van een visie op de wateren binnen natuurgebieden.) Gesteld wordt, dat het op zich niet nodig is voor terreinbeheerders om deze natte expertise te ontwikkelen, omdat deze al bij de waterbeheerders aanwezig is en de waterbeheerder ook in natuurwateren verantwoordelijk is voor de kwaliteitsbewaking. De monitoring (en beoordeling) van het water kan dus door de waterbeheerder worden uitgevoerd. Vanuit de gezamenlijke verantwoordelijkheid is het wel nodig, dat de terrein- en waterbeheerder samen doelstellingen voor de wateren in een natuurgebied formuleren. De terreinbeheerder moet dus naast een visie op de landnatuur ook een visie op de waternatuur in een gebied hebben. Goede samenwerking tussen beide beheerders is zeer belangrijk.

Groep 3 vraag van Piet Verdonschot

“Hoe kunnen we de aquatische ecologie binnen het natuurbeheer verder ontwikkelen en hoe kan het natuurbeleid in het waterbeleid geïncorporeerd worden? “

Discussiepunten

1. Waternatuur valt tussen de ministeries van V&W en LNV en krijgt daardoor te weinig aandacht. Hoe kunnen we juist voor de regionale waternatuur een versterking van deze positie bewerkstelligen doordat we twee bazen hebben? PR, het actieplan?
2. Waternatuur komt alleen tussen wal en schip indien we meer naar de methoden dan naar de doelen kijken. Hoe kunnen we doelen beter realiseren?
3. De waterbeheerders werken wel aan waternatuur in multifunctionele wateren maar te weinig aan meer natuurlijke systemen. Hoe kunnen we deze inzet vergroten?
4. De ontwikkeling van aquatische natuurdoeltypen dient parallel aan de ontwikkeling van landelijke en regionale systemen te verlopen. Probleem is dat de aquatische ecologie binnen het natuurbeheer nog onvoldoende is ontwikkeld. Hoe pakken we dit aan? Aangezien het Handboek over circa twee jaar herzien wordt ligt hier een kans!
5. Waterbeheerders besteden nog onvoldoende aandacht aan het ontwikkelen van waternatuurbeleid. Hoe kunnen water- en natuurbeheerder elkaar vinden en gemeenschappelijke doelen nastreven? Bewust geen gemeenschappelijke instrumenten want dat hoeft niet, wel onderlinge afstemming, elkaars benaderingen leren verstaan, informeren en begrijpen.
6. Instrumenten voor regionaal waterbeheer ontwikkel je bottom-up. M.a.w. ze worden voor lokale schaal opgesteld (beheer) en daaruit leidt je meer grofschalige instrumenten af voor grofschaliger doelen (nationaal beleid). Want aggregeren (bottom-up) is altijd mogelijk terwijl splitsen (top-down) veelal moeilijker blijkt te zijn.

Communicatie tussen water- en natuurbeheerders

Al snel kwam de groep tot de conclusie dat de communicatie tussen water- en natuurbeheerders niet optimaal verloopt. Daarbij heerst er vooral onwetendheid over elkaars vakgebied/taakgebied tussen water- en natuurbeheerders, in plaats van onwil om te communiceren. Voor een integratie van waternatuur in beide vakgebieden is communicatie noodzakelijk. Zeer belangrijk daarbij is gezamenlijk te komen tot het formuleren van doelen/doelstellingen ten aanzien van deze waternatuur. Deze doelstellingen kunnen goed verwoord worden in procesparameters die richtinggevend zijn voor de volgparameters in de vorm van vegetatie, macrofauna, vogels, vissen, diatomeeën, enzovoort. Voor het monitoren van deze parameters kunnen de taken verdeeld worden en kent ieder zijn verantwoordelijkheid. Dit betekent dat de waterbeheerder geen natuurbeheerder hoeft te worden en vice versa. Ze kunnen juist zeer goed naast elkaar blijven bestaan en elkaar aanvullen.

Een manier om met elkaar te communiceren en gezamenlijk te komen tot het formuleren van gemeenschappelijke doelstellingen werd gezien in de oprichting van een werkgroep: Actieplan 'Haarvaten van Nederland' (AHN). In deze groep kunnen zowel waterbeheerders als natuurbeheerders zitting nemen. Onderdelen en ideeën voor de groep kunnen zijn:

doel:

- hoofddoel: bevorderen van samenwerking tussen water- en natuurbeheerders/beleid.
  - natuur en water hebben t.a.v. natuurwaarden gezamenlijke doelen en verantwoordelijkheden. Waterbeheerders en natuurbeheerders dienen elkaar hierin te vinden en te overleggen hoe deze doelen er uit zien en hoe deze verantwoordelijkheden het best uitgeoefend kunnen worden.
  - natuurwaarden in het water zijn onderbelicht bij het ministerie van LNV en V&W en

behoeven 'public relations'. De subgroep kan deze PR verzorgen richting beide ministeries en onderdanen.

middelen:

- communicatie tussen water- en natuurbeheerders.
  - belang van waternatuur neerleggen bij natuurbeleidsmakers en natuurbeheerders.

AFSLUITING

Uit de lezingen en de aansluitende workshop valt af te leiden dat de natte natuur in de planvorming nog geen volwaardige plaats inneemt. In de workshops zijn een aantal mogelijkheden naar voren gekomen om dit te verbeteren. Het stellen van concrete toetsbare doelen is hierbij noodzakelijk. Dit gaat echter niet vanzelf, maar behoeft aansturing, zodat het niet vrijblijvend blijft. Uit de resultaten van de lezingen en workshop spreekt vervolgens de hoop dat door het stellen van gezamenlijke doelen, een vruchtbare samenwerking tussen natuur- en waterbeheerders kan ontstaan. Eventueel kan hierbij ook 'de burger' worden betrokken. Dit zou het begrip voor het werk van beheerders kunnen vergroten en mogelijk de vraag naar concrete doelen versterken. Last but not least kan het ertoe bijdragen dat de kloof tussen de mens en (zijn) natuur wordt verkleint. De aanwezigheid van deze kloof werd in de WEW-themamiddag "De maakbaarheid van de natuur" (3 november 1993) geconstateerd en als een van de oorzaken gezien van de hedendaagse natuur- en milieuproblematiek.